

ŞAGİRD VƏ VALİDEYNLƏRLƏ PEDAQOJİ İŞİN BƏZİ ASPEKTLƏRİ

Məlahət Nuriyeva
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: keçid dövrü, sosial proseslər, məktəb psixoloqu, valideyn-müəllim Assosiasiyası.

Ключевые слова: переходной период, социальные процессы, школьный психолог, Родительско-Учительская Ассоциация.

Key words: transition period, social process, school psychologist, Parent-Teacher Association.

Respublikamızda uğurla həyata keçirilən təhsil islahatlarının məqsədi təlim prosesinin səmərəliliyini təmin etməklə milli və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnən, yaradıcı və tənqidi düşünməyi bacaran fəal şəxsiyyət yetişdirməkdir. Təbii ki, bu prosesdə düzgün qurulmuş müəllim-şagird münasibətləri mühüm rol oynayır. Qarşılıqlı ünsiyyət şagirdlərin fəallığını artırır, kollektiv şəkildə işləməyə istiqamət verir.

Təhsil insanlara öz əcdadlarının əsrlər boyu əldə etdiyi təcrübə və biliklərə bir neçə il ərzində yiyələnmək imkanı verir. Yaşadığı zamanın tələbləri səviyyəsində durmağa, hər dəfə sıfırdan başlamaq deyil, özündən əvvəlki nəsillərin işini davam etdirməyə insan yalnız təhsil sayəsində müəssər olur.

Təhsil artıq neçə əsrlərdir ki, cəmiyyətin bir tam halında mövcudluğunu və inkişafını təmin edən əsas sosial institutlardan biridir. Hər bir ölkənin ictimai təşkilatlanma səviyyəsi, ilk növbədə təhsilin keyfiyyətindən asılıdır. Cəmiyyəti təmsil edən şəxslərin hamısı: dövlət xadimləri də, yaradıcı ziyalılar da, iş adamları da və s. ilk sistemli bilikləri təhsil ocaqlarında almış, onların şəxsiyyət kimi yetişməsi də, dövlətçilik təfəkkürləri də, vətəndaşlıq duyğuları da əsasən məktəblərdə formalaşmışdır. Yəni bu gün təhsil hansı səviyyədədirsə, on il sonra cəmiyyət də həmin səviyyədə olacaqdır. Ona görə də, ictimai inkişafın ən

böyük resursları təhsil sistemindədir.

Keçid dövründə formalaşan yeni ictimai mühit və yeni dəyərlər sistemi öyrənilmədən, yeni meyarlar formalaşdırılmadan, tərbiyədən danışmaq, ənənəvi pedaqoji bazada yeni tərbiyə sistemi qurmaq mümkün deyil. Bir sözlə, təkcə valideyn və müəllim qismində ayrı-ayrı subyektlər yox, bütövlükdə ictimai mühit tərbiyənin subyekti kimi nəzərdən keçirilməlidir. V.Q.Belinskiyin dediyi kimi, təhsilin müxtəlif növləri içərisində ən yüksək mərtəbəni mənəvi-əxlaqi təhsil tutur. Yaxud A.Sent-Ekzüperi deyir: “Tərbiyə təhsildən üstündür. Çünki insanı tərbiyə yaradır”. Təhsil dedikdə, əslində, iki şəxs (öyrədən və öyrənci) arasındakı fərdi təlim-tərbiyə prosesindən başlayaraq, beynəlxalq təhsil şəbəkəsinədək genişlənən çoxşaxəli və mürəkkəb bir sistemdən söhbət gedir.

Məlumdur ki, cəmiyyətin inkişafına təkan verən sosial proseslər şəxsiyyətin inkişafına da xüsusi təsir göstərir və mühüm tələblər irəli sürür. Cəmiyyətin inkişafının istiqamətverici qüvvəsinə çevriləcək gənclərdə müasir düşüncə tərzinin formalaşdırılması üçün isə milli maraqlara cavab verə biləcək təhsil və tərbiyə sisteminin yaranması da problem kimi günümüzün aktuallığını özündə əks etdirir. Dəyişən dünyanın reallıqlarından kənarda qalmamaq prinsipinə əsaslanmaqla müasir tələblərə cavab verən yeni

təlim və tərbiyə metodlarının tətbiqi də öz aktuallığını daim qoruyub saxlayır. Deməli, təlim və tərbiyə müasir şagirdi dövrünün həyatına hazırlamalıdır.

Uzun illər Sovet dönməsinin təhsilinə alışmış, onun tələblərini və qanunlarını mənimsəmiş müəllim də, valideyn də yeni sistemə, yeni islahata asanlıqla alışa bilmir. Məktəb işində isə bu daha da qabarıq şəkildə görünür.

Valideynlər təhsil islahatının qarşıya qoyduğu tələblərin mahiyyətini dərinliyi ilə bilmədiyi üçün ötən dövr ərzində məktəblə ailə arasında bəzi anlaşılmazlıqlar da meydana gəlmişdir. Lakin zaman keçdikcə həm müəllimlər, həm də valideynlər bu anlaşılmazlıqları aradan qaldırmağa çalışmış və qismən də olsa, buna nail olmuşlar.

Bu günədək aparılan təcrübə müşahidələr də göstərir ki, ailədən məktəbə üç növ, üç xarakterdə uşaq gəlir. 1. Normal tərbiyə görmüş uşaqlar. 2. Ərköyün böyüdülmüşlər. 3. Ailədə təzyiqə məruz qalan və ya qorxu içində böyüyənlər. Bunların hər birinin özünəməxsus yanaşma tərzı və tərbiyə etmə yolları, tələbləri vardır. Hər ailənin uşağa yanaşma tərzı, məktəb haqqında verdiyi məlumat, valideynin məktəb və cəmiyyət haqqında baxışları müxtəlif olur. Bunun üçün uşağı məktəbə gəlməyə hazırlaşan valideynlərlə (uşağını məktəbə qoymaq üçün ərizə verən valideynlər nəzərdə tutulur) ilkin maarifləndirici görüşlərin keçirilməsi məqsədəuyğundur, daha doğrusu vacibdir. Məktəb haqqında, uşağın gələcək davranış qaydaları haqqında maarifləndirici söhbətlər həm məktəb rəhbərliyi, həm fənn müəllimləri, həm də məktəb psixoloqunun iştirakı ilə aparılmalıdır.

Bəzi hallarda valideynlər ilk gündən məktəbə gəlməyə laqeyd yanaşırlar. Hətta keçirilən tədbirlərə gəlməmək üçün cürbəcür bəhanələr uydururlar. Belə olan halda, müəllimin və məktəb psixoloqunun o ailəyə göndərilməsi zərurəti yaranır. Məktəblə-ailə arasın-

da əlaqənin yaranmasını zəruri edən bir sıra səbəblər vardır. Təcrübə göstərir ki, övladının təhsili ilə maraqlanmayan ailə üzvlərinin məktəb haqqında, müəllim haqqında öz düşüncələri, öz baxışları var. Bu baxışlar heç də həmişə müsbətyönümlü olmur. Bu baxışları müsbətə doğru yönəltmək üçün məktəb tərəfindən o ailə ilə daha tez-tez əlaqə saxlanılmalı, onlarla məktəb, müəllim, şagird və ailə münasibətləri ilə bağlı söhbətlər aparılmalıdır.

Eyni zamanda müəllim ailə nəzarətinədən kənarda qalan şagirdlərlə daha məsuliyyətə məşğul olmalı və nəzarətdə saxlamalıdır. Bu işə məktəb psixoloqu da cəlb edilməli və onun apardığı söhbətlərin effektivliyi izlənilməlidir. Tərbiyə işi uzunmüddətli prosesdir. Son nəticəni əldə etmək üçün səbirlə, təmkinlə hərəkət etmək lazımdır. Hətta burada valideynlərlə əlaqəli işləmək də varsa, daha səbirli, təmkinli olmaq gərəkdir.

Məktəb psixoloqunun və müəllimin valideynlərlə birlikdə həyata keçirdiyi görüş öz effektivliyi ilə seçilir. Çünki psixoloq tərəfindən açıq söhbətə sövq edilən valideyn uşağının necə tərbiyə olunduğunu, məktəb haqqında uşağına hansı fikirləri aşıladığını açıq deyə bilir və bir çox hallarda öz nöqsanlarını etiraf edir.

Məktəb psixoloqunun ustalığı ondadır ki, o, valideynlə söhbət apararkən ailədaxili problemləri üzə çıxara bilsin. Bu zaman uşağı tərbiyə etmək də asan olur. Bir çox hallarda müəllimlər şagirdin çətin tərbiyə olunması haqqında söhbət açırlar. Bildirirlər ki, bu şagird heç kimi eşitmir, öz bildiyini edir, onu tərbiyə etmək çətinidir. Çətin tərbiyə olunan uşaq yoxdur, çətin başa düşülən uşaq var. O uşaq dünyasının sirlərini öyrənib üzə çıxarmaq lazımdır. Onun intizamsızlığı haradan qaynaqlanır? Hansı səviyyədədir? Müəllim-şagird münasibəti necədir? Məktəb daxilində və ya məktəbdənkənar vaxtlarda kiminlə dostluq edir? Ailədə vəziyyət necədir? Hansı problem mövcuddur? və s. sualla-

ra cavab tapmaq üçün müşahidələr aparmaq, şagirdin özü və ailə üzvləri ilə ayrılıqda söhbətlər aparmaq, şagirdin aqressivliyinin səbəbini tam aydınlaşdırmaq lazımdır. Bundan sonra onunla ata-ana haqqında, onların uşaqların həyatında tutduqları yer haqqında, gələcəkdə cəmiyyətdə tutacağı mövqe haqqında açıq, inandırıcı və ətraflı söhbət aparılmalıdır. Hər bir valideyn övladının gələcəkdə yaxşı insan olmasını arzular. Lakin bir çox valideynlər bu arzunun həyata keçirilmə yollarını bilmirlər. Bəzən uşağı ifrat dərəcədə əzizləyir, bəzən də yerli-yersiz danlayırlar. Onlara elə gəlir ki, uşağı tərbiyə edirlər. Bu cür “tərbiyə” üsulu uşağın “tərbiyələnməsinə” xidmət etmir, əksinə onu ərköyünlüyə və ya laqeydliyə gətirib çıxarır. Bunun əsl yolu valideynləri bu sahədə maarifləndirmək və uşaqda özünəinamı formalaşdırmaq lazımdır.

Hər bir ailə məktəbdə həyata keçirilən yeni təhsil islahatının məzmunu və yenilikləri ilə tanış edilməli, gələcək vətəndaşın təhsilli, tərbiyəli, daha doğrusu, cəmiyyət üçün gərəkli vətəndaş kimi formalaşdırılmasına çalışmalıdır.

Valideyn-övlad, usta-şagird, müəllim-tələbə münasibətləri əsasən fərdi miqyaslı proseslərdir. Bu proseslər cəmiyyət miqyasında təşkilatlandığında, müvafiq sosial struktur, infrastruktur və mühitlə tamamlandığında fərqli bir mahiyyət kəsb edir. Amma miqyasından asılı olmayaraq, təhsil prosesinin mərkəzində həmişə konkret təlim və tərbiyə prosedurları dayanır.

Təlim prosesi məqsədyönlü və qeyri-aşkar ola bilər. Belə ki, uşaq ailədə məhz onun üçün nəzərdə tutulmayan söhbətləri dinləyir, hadisələrin şahidi olur. Bu zaman öyrənmə prosesinin subyektı uşaq özüdür. O, özü ətraf mühitdə nə görürsə, onu da götürür; həm də çox vaxt özü də bilmədən, qeyri-aşkar şəkildə. Əslində bu proses öyrətmə yox, öyrənmə prosesidir və təkcə uşaqlıq

dövrünü deyil, insanın bütün həyatını əhatə edir. Bu proses təlim və tərbiyəyə aid olmadığı kimi, özünütəlim və özünütərbiyəyə də aid deyil. Belə ki, sonuncuda subyekt insan özü olsa da bu, məqsədyönlü, istiqamətli bir prosesdir. Onun öz metodikası, üsulları ola bilər və insan bu metodlardan şüurlu surətdə istifadə edə bilər. Bu mənada özünütəlim və özünütərbiyə də əslində təlim-tərbiyə prosesinin tərkib hissəsidir. Sadəcə olaraq, burada həm subyekt, həm də obyekt rolunu bir şəxs oynayır.

Valideyn və müəllimlərin sıx əməkdaşlığı vasitəsilə şagirdlərimizin təlim-tərbiyəsinin faydalılığını artırmaq, onların təhsilə marağını ictimai stimullaşdırmaq, evlə məktəb arasında səmərəli əlaqə-ünsiyyətini yaratmaq mümkündür. Uşaqların təlim-tərbiyəsi prosesində, qərarların qəbulunda, ailədaxili və məktəbin ictimai həyatında valideynlərin fəal iştirakını təmin etmək, onların tövsiyələrindən yararlanmaq olduqca zəruridir.

Valideynlər üçün uşaqların təhsil səviyyəsinin artırılmasına və dərəcə davamiyyətinə ictimai nəzarət etmək imkanlarını yaratmaq, uşaqların hərtərəfli inkişafında valideynlərin potensialından faydalanmaq, habelə valideynlərin pedaqoji maariflənməsinə yardım etmək müasir təhsil prioriteti sayıla bilər. Bunun üçün ilk növbədə məktəbdaxili problemlərin həlli, təlim-tədris prosesinin idarəolunmasında valideyn, müəllim, dövlət və ictimaiyyətin səylərini birləşdirmək məqsəduyğundur.

Məktəb həyatında baş verənlərə dair ictimaiyyəti məlumatlandırmaq, təhsil alan uşaq və gənclərin problem və çətinliklərinin həllində, valideyn, müəllim və ictimaiyyətin imkanlarını səfərbər etmək qaçılmazdır.

Valideyn, müəllim, şagird və ictimaiyyətin müxtəlif təbəqələri arasında inteqrasiyaya nail olmaq, müxtəlif sahələr üzrə maarifləndirmə işi aparmaq, bu istiqamətdə xüsusi tədris proqramları, layihələr, maarif-

ləndirici əyani vəsaitlər hazırlamaq və həyata keçirmək pedaqoji işin xüsusiyyətlərindən hesab olunur. Valideynlərin potensialından faydalanmaq üçün həm də valideynlərin ictimai fəallığını və məsuliyyətini, valideynlərin şagirdlərin inkişafındakı rolunu artırmaq, onların qərarların qəbulunda iştirakını təmin etmək, valideynləri məktəb həyatına cəlb etmək zəruri və labüddür. Buna görə də müəllimlərin ailələrlə tanışlığını təmin etmək və müəllimlərin ictimai məsuliyyətini artırmaq məqsədəuyğundur. Bu sahədə ən uğurlu addım fərdi və kollektiv görüşlər və söhbətləri sürətləndirmək, şikayətlərə baxışı ciddiləşdirmək, çevik təkliflər və məsləhətlər vermək, habelə ailələrdə tanışlığı gücləndirərək valideynlər və şagirdlər üçün təlimləri təşkil etmək əhəmiyyətlidir.

Şagirdlərin asudə vaxtının təşkili, sağlam həyat, QİCS-lə mübarizə tərbiyəsi valideynlərlə birgə iş əsasında daha uğurlu ola bilər. Şagirdlərin normal sosiallaşması üçün digər məktəblərlə və təhsil müəssisələri ilə əhali və ictimaiyyətlə əlaqələrə, ziyalılarla və alimlərlə, millət vəkilləri ilə, habelə görkəmli ictimai-siyasi və incəsənət xadimləri ilə, QHT və bələdiyyələrlə, dövlət qurumları ilə, KİV-lə işə xüsusi önəm vermək zəruridir.

İndi ölkəmizdə “Azərbaycan Valideyn-Müəllim Assosiasiyası” ictimai birliyi fəaliyyət göstərir.

ABŞ-da bu cür qurumlar artıq xeyli vaxtdır fəaliyyət göstərir. Onlar ən nüfuzlu, valideynləri, icmanı ən çox birləşdirən bir təşkilatdır. 2000-ci ildən Azərbaycan da bu modellə işləməyə başlamışdır. Lakin hələ bu günə qədər modelin yerli şəraitə uyğunlaşdırılması prosesi gedir. 2002-ci ildə YUNİSEF və Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın beş pilot rayonunda - Şəki, Qəbələ, Masallı, Quba və Bakıda icma, valideynlər arasında sorğular keçirilmişdir və belə müəyyən olundu ki, ailə və məktəb arasında əlaqələr get-gedə zəifləyir. Valideynin

məktəbə gəlməsi çox ciddi bir şəkildə ehtiyaca çevrilir. Və ona görə də sorğular nəticəsində belə nəticəyə gəldi ki, ailə ilə məktəbin münasibətləri yaxınlaşmalıdır. Valideynlər təlim-tərbiyə prosesində iştirak etməlidirlər. Onlar öz uşaqlarının inkişafını istəyirlərsə, məktəbə gəlməlidirlər. 2004-cü ildə Valideyn-Müəllim Assosiasiyasının yaranmasına dair təsis konfransı keçirilmiş və 2005-ci ildə Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən qeydiyyatdan keçmişdir.

Bu, könüllü olan, valideyn təşəbbüsü ilə yaranan prosesdir. Azərbaycanın 4500 məktəbindən bu gün hələlik 1300 məktəb Valideyn-Müəllim Assosiasiyası yaradıb. Əsas məqam ondan ibarətdir ki, burda valideynlərin təşəbbüsü olmalıdır.

Valideyn-Müəllim Assosiasiyası məktəbdə ictimai nəzarət funksiyasını yerinə yetirən təşkilatdır. Assosiasiyalar olan məktəblərdə maarifləndirmə, valideynlərin təlim-tədrisdə ictimai nəzarəti neqativ məqamları aradan götürür. Valideyn məktəbin ictimai həyatında iştirak edir, məktəbin idarəsində iştirak edir. Problemləri ilə tanış olur. Valideyn ayda bir dəfə məktəbdə olanda problemlərdən xəbərdar olur. Əgər valideyn məktəbə gəlmirsə, o nə məktəbin, nə də öz övladının problemlərini bilmir. Çox vaxt müşahidə olunur ki, valideyn dərstdə oturur və evdə uşağının görmədiyi tərəfini dərstdə görür. Bu, övlad-valideyn münasibətlərini qurmağa kömək edir.

Valideyn-müəllim, şagird-müəllim münasibəti barəsində işlər aparılır. Müəllimin nüfuzunu ailədə, cəmiyyətdə qaldırmaq lazımdır. Müəllim bu gün çox aşağı nüfuzlu bir insana çevrilib. Çünki təlim-tərbiyədə valideyn müəllimin müqəddəs rolunu öz uşağına çatdırmır. Valideyn bu səpkidə də iş görməlidir. Müəllimin uşağın gözündə nüfuzu ailədə müəllim haqqında gedən söhbətlərdən çox asılıdır. Valideyn yadında saxlamalıdır ki, onun da müəllimi olub. O,

müəllimin bilik verən insan olduğunu unutmamalıdır.

Son dövrlərdə müasir məktəblərdə psixoloqlar daha çox aktiv fəaliyyət göstərirlər. Psixoloq deyəndə müəllim, şagird həm də valideyn üçün nəzərdə tutulmuşdur. Psixoloji xidmət hər üç tərəfə yönəlməlidir. Hüquq deyəndə təkcə şagirdin yox, müəllimin, valideynin hüququ da nəzərdə tutulur. Müşahidə etdiyimiz məktəblərdə psixoloqların işinin lazımı səviyyəyə qaldırıldığını görürük. Onlara tələbat var. Tələbat da onların fəaliyyətinin aktivləşməsinə gətirib çıxarır.

Valideynin uşağa görə məsuliyyəti aşağı səviyyədədir. Valideyn məsuliyyəti daim məktəbin boynuna atır. Uşaq məktəbə daxil olarkən ailə ilə məktəb arasında müqavilə olmalıdır. Müqavilədə hər iki tərəfin məktəbin və ailənin vəzifələri izah olunmalıdır. İlk növbədə məsuliyyət artmalıdır. Təhsil sahəsində ictimai nəzarət gücləndirilməlidir.

Rəyçi: prof. H.Əlizadə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Həmzəyev M. Kiçik məktəbyaşlı uşaqların psixoloji xüsusiyyətləri. Bakı, 1969.
2. Əlizadə Ə., Əlizadə H. Pedagoji psixologiya. Bakı, 2009.
3. Əlizadə H. Tərbiyənin demoqrafik problemləri. Bakı: Maarif, 1993.
4. Əzimov Q. Psixi inkişaf və tərbiyənin müasir problemləri. Bakı, 2004.
5. Qədirov Ə. Uşaqlarda idrak proseslərinin inkişafı. Bakı, 1970.
6. Quliyev E. Kiçik məktəblinin psixologiyası. Bakı, 2003.
7. Məhərrəmov A. Təlimin psixoloji əsasları. Bakı, 1992.
8. Rzayev B. Məktəblilərdə idrak proseslərinin fəallaşdırılması yolları. Bakı, 2003.

9. Смирнова Е. Психология ребенка от рождения до 7 лет. П. 1994.

М.Нуриева

Некоторые аспекты педагогической работы с учениками и родителями

Резюме

В статье нашло отражение исследование проблем повышения качества современного образования в соответствии с требованиями времени. Здесь рассматриваются вопросы поиска новых средств и форм повышения качества образования в виде удачного синтеза возможностей треугольника “учитель, ученик, родитель”.

В статье также говорится о работе с родителями, ее сложная природа, подтверждается идея о том, что в данной сфере необходимы педагогические инновации.

M.Nuriyeva

Some aspects of student-parent's pedagogical work

Summary

The article is dedicated to enhancing the quality of education and formulation of personality. It is also spoken about the relations of student-teacher-parents and its successful impact to enhancing the quality of education and about new ways of students' socializations. In the article it is also touched upon the essence of pedagogical work with parents and is noted that there is a need for new pedagogical innovations in this sphere.